

A KATONAI HÍRSZERZÉS ÉS KATONAI ELHÁRÍTÁS HADTUDOMÁNYI TERMÉSZETE

Természetéből adódóan a nemzetbiztonsági szféra létezésétől kezdődően a közérdeklődés középpontjában áll. Napjainkban, amikor a technikai fejlődés miatt az információ valós időben áramlik a világhálón, nem telik el úgy nap, hogy valamely online médiában, fórumon, vagy közösségi csoportban ne kerülne szóba a nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenysége. Az utóbbi időben a nemzetközi szinten felszínre került lehallgatási és kiszivárogtatási botrányok légkörében és egyben a technikai fejlődéssel párhuzamosan olyan új megoldások is előtérbe kerültek, amelyek egyrészt a felhasználók számára fokozottabb információvédelmet jelentenek, másrészt azonban a nemzetbiztonsági szolgálatok törvényes feladatainak hatékony végrehajtását nehezítették.¹

A nemzetbiztonság rendszerében a technikai adatszerzés terén különösen nehéz helyzetbe kerültek a titkos felderítést végző szervezetek, mivel a katonai jellegű technológiák mellett folyamatosan a polgári – szélesebb körben elérhető – fejlesztések is, amelyek mára sok esetben szofisztikáltabb és erőteljesebben titkosított kommunikációt tesznek lehetővé, mint az állam által kezelt technológiák. Ezzel párhuzamosan a humán erővel folytatott nemzetbiztonsági tevékenységek kapcsán is megállapítható egy olyan tendencia, amely a technológiai fejlődés okán kiüresedő emberi kapcsolatok miatt nehezíti meg a hírszerző és elhárító szakemberek munkáját.

A katonai hírszerzés és a katonai elhárítás² tevékenységének támogatása érdekében, figyelembe véve azok működési környezetét, a fenti folyamatok tudományos igényű feldolgozását a hadtudomány vizsgálódási területén is el kell végezni, mivel sajátosságaik és rendeltetésszerű működésre gyakorolt hatásuk e tudományágból vezethető le. A katonai hírszerzés és a katonai elhárítás hadtudományi természetének vizsgálata mellett ugyanakkor nem tekinthetünk el attól, hogy e kettő szakágat közigazgatási, jogi és rendészettudományi szempontból is körülhatárolnánk.

A katonai nemzetbiztonsági tevékenység rendszertani elhelyezése

Azon tudományok logikája mentén, amelyek tárgyaként megjelölhető a biztonság vizsgálata³, levonható az a következtetés, hogy a demokratikus

¹ Ennek releváns példája a titkosított chat programok fejlesztése és az anonimitást lehetővé tevő hálózatok alkalmazása, amelyek mindenki számára elérhetők és egyszerűen kezelhetők.

² A katonai hírszerzésre és a katonai elhárításra a továbbiakban összefoglaló néven katonai nemzetbiztonsági tevékenységként hivatkozok.

³ A tanulmány vizsgálódási területét illetően ide sorolható a Gazdasági és Jogtudományok osztályán belül az Állam és Jogtudományok (jog- és állambölcsélet, alkotmányjog, rendészettudomány), a Nemzetközi és Fejlődés-tanulmányok (nemzetközi biztonsági és

berendezkedésű államok az alkotmányukban rögzített *értékek* védelme érdekében és abból eredeztethetően engedélyezik erőszak alkalmazását⁴, amely alatt vizsgálódásunk szempontjából annak nem kizárólag a Weber-i⁵ fizikai dimenzió értendő, hanem a történelem során kiharcolt alapvető (emberi) jogok különböző speciális eszközökkel és módszerekkel történő korlátozása is. Mivel a jogkorlátozások az állampolgárok életébe történő, még elfogadható mértékű legmélyebb beavatkozást jelentik, ezért azok az állami erőszak-monopólium részeként foghatók fel. Az állam, ahogyan sem a hon-, vagy a rendvédelem végrehajtására, sem a monetáris politika vagy a kibervédelem folytatására, úgy az alapvető jogok korlátozására sem ad felhatalmazást a közfunkciót ellátó hatalmi ágakon kívül más szereplő részére.

Az állami monopóliumok közé sorolható nemzetbiztonsági tevékenységre általában nem a tudományos megismerés módszereivel tekintünk, sokkal inkább a filmes világ és az online média által körülhatárolt szempontrendszer alapján. Az állampolgárok – és sok esetben a gyakorlati nemzetbiztonsági szakemberek is – a tényleges tevékenységre fókuszálnak, arra, hogy milyen konkrét intézkedések kerülhetnek bevezetésre, hogyan történik egy megfigyelés vagy egy telefonlehallgatás. Ennél kevesebb szó esik azonban a tevékenységek mögöttes tartalmáról és logikájáról, amely magában foglalja a törvényhozás felhatalmazásának indokait és motivációját a legmélyebb jogkorlátozást okozó eszközök alkalmazására. A nemzetbiztonsági szervezetek tevékenysége kapcsán Magyarország Alaptörvényének az alapvető jogok korlátozására vonatkozó felhatalmazó rendelkezése⁶ különösen meghatározó.

E törvényhely alapján alapvető jog valamely alkotmányos érték védelme érdekében korlátozható. Ez tehát azt jelenti, hogy amennyiben valamely alkotmányos *érték* létét veszély fenyegeti, akkor az állam azt akár az alapvető jogok korlátozásával is hajlandó védelme alá vonni. E védendő alkotmányos értékek körébe tartozik Magyarország függetlensége⁷, amelynek védelmét az állam honvédelmi⁸ és nemzetbiztonsági⁹ érdekként is meghatározta. Az Alaptörvényi felhatalmazás másik része alapján valamely alapvető jog más alapvető jog érvényesülése érdekében korlátozható, így amennyiben valamely alapvető jog érvényesülését fenyegeti veszély, akkor annak megelőzése, illetve elhárítása érdekében jogkorlátozó intézkedések vezethetők be. Ilyen alapvető jog az emberi

konfliktuskezelési tanulmányok), a Hadtudomány (katonai biztonság és biztonságpolitika, hadijog), továbbá a Gazdaságtudomány, a Szociológia és a Politikatudomány több területe.

⁴ BABOS Sándor: Az alapvető jogok korlátozása a nemzetbiztonsági érdekek mentén folytatott titkos felderítés során; Diplomamunka (MSc), Nemzeti Közszolgálati Egyetem Nemzetbiztonsági Intézet, Budapest, 2018. alapján.

⁵ WEBER, Max: Tanulmányok; Józsa Péter et al. ford., Osiris Kiadó, Budapest, 1998. alapján.

⁶ Alaptörvény I. cikk (3) Az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg. Alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható.

⁷ Alaptörvény B) cikk (1) bekezdés.

⁸ A honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény 80. § 16. pont.

⁹ Nbtv. 74. § a) pontja.

élet¹⁰, amelynek védelme érdekében a nemzetbiztonsági szolgálatok¹¹ és a rendőrség¹² löfegyvert alkalmazhat, amely a legsúlyosabb alapjogkorlátozó eszközök egyikeként említhető.

Az alkotmányos, és az abból eredeztethető nemzeti értékek és érdekek a nemzetbiztonsági szférát érintő valamennyi jogszabályban megtalálhatóak, amelyek taxatív felsorolása éppen a sokrétű előfordulásuk miatt nehézségekbe ütközik. Általánosságban kijelenthető, hogy ezen értékek a nemzeti önazonosság megtestesítői. Egyúttal azonban az értékek a nemzetbiztonsági tevékenység végső céljai is, abban az értelemben, hogy az értékek a védendő, érvényesítendő objektumok.

A védendő értékek és az azok érvényesülését biztosító érdekek vizsgálata alapvető annak tisztázása érdekében, hogy megállapíthassuk, hogy ezek megőrzése javára az állam milyen mértékben hajlandó beavatkozni az állampolgárok magánszférájába úgy, hogy arra felhatalmazást ad valamely, a nemzet biztonsága érdekében tevékenykedő szerve részére. Az érdek minden nemzet és egyén jogos igénye az értékek fennmaradása iránt, amely azok következetes érvényesítésével biztosítható. A nemzeti érdek „...a nemzet fennmaradása, megszilárdulása, továbbfejlődése szempontjából alapvető jelentőségű feltételrendszer. Az állami szuverenitás létének döntően meghatározó összetevője.”¹³

A biztonsággal kapcsolatos nemzeti érdeket, az államot erőszakkal fenyegető veszélyekkel összefüggésében ragadhatjuk meg. A Resperger István¹⁴ által feldolgozott, amerikai kutatók¹⁵ révén meghatározott érdek-fogalmat a lehetséges kockázatok mentén az alábbiak szerint differenciálhatjuk:

- „**Létérdek** (sorsdöntő nemzeti érdek): a nemzet megmaradáshoz, megszilárdulásához, fellendüléséhez fűződő olyan elengedhetetlen, a fennmaradást biztosító társadalmi szükségletek összessége, amely a nemzeti lét szempontjából döntő jelentőségű. Ezért érvényesítése és oltalmazása a nemzet részéről akár szélsőséges kockázatvállalással és a nemzeti erőforrások maximális és célorientált összpontosításával járhat együtt, ami adott esetben a totális fegyveres konfrontáció felvállalásában nyilvánul meg.”¹⁶ Ilyen formán a létérdekek körébe tartozik Magyarország függetlenségének megőrzése és törvényes rendjének fenntartása, hiszen ezek nélkül maguknak a nemzeti értékeknek a léte kerülne veszélybe. A létérdek védelme az alapvető jogok többségének jelentős mértékű korlátozására adhat okot az állam részére.

¹⁰ Alaptörvény II. cikk.

¹¹ Az Nbtv. 36. (1) a) pont.

¹² A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 54. § (1) a) pont.

¹³ RESPERGER István: A „DIADAL” és egyéb módszerek alkalmazása a nemzeti válságkezelési feladatok megoldásánál; Hadtudományi Szemle 5. évfolyam 1-2 szám, NKE, Budapest, 2012., p. 144.

¹⁴ Uo.

¹⁵ STUDENMAIER, W. O.: Hadászati koncepciók. In: KOVÁCS Jenő: Állami szuverenitás, nemzeti érdek, hadászat; ZMKA, Budapest, 1994., pp. 36-50. alapján.

¹⁶ RESPERGER (2012) i. m. p. 144.

- **„Különösen fontos érdek** (alapvető nemzeti érdek): olyan életbevágó, a nemzeti létet meghatározó társadalmi szükségletek összessége, amelynek érvényesítése és oltalmazása érdekében a nemzet nagy kockázatot vállal, de ennek mértéke a nemzeti lét szintje alatt marad.”¹⁷ Az érdekek e csoportjába Magyarország területi épsége sorolható, amelynek védelme érdekében az állam ugyan – feltehetően csak ideiglenesen –, de nem hajlandó akkora kockázatot vállalni, mint az előzőekben példaként említett függetlenség tekintetében. A különösen fontos érdekek tekintetében elmondható, hogy az állam védelmükre az alapvető jogok jelentős részét nagymértékben hajlandó korlátozni.
- **„Jelentős érdek** (fontos nemzeti érdek): olyan társadalmi szükségletek összessége, amelynek érvényesítésére és oltalmazására a nemzet nagyobb erőfeszítéseket tesz, de jelentősebb kockázatokat nem vállal fel (pl. az ország légtérének, területének időleges átengedése idegen fegyveres erők átvonulása céljából).”¹⁸ A jelentős érdekek körébe sorolható jogkorlátozások általános jellemzője, hogy az állampolgárok nem érzékelik, vagy már megszokták azokat. Erre példaként említhető a Magyarország területén áthaladó nemzetközi erők mozgásának forgalomkorlátozással való biztosítása.
- **„Érdek** (egyszerű nemzeti érdek): olyan társadalmi szükségletek összessége, amely a nemzeti jólét emelésének irányába mutat, a hangsúly az érvényesítésre helyeződik, oltalmazása általában preventív, és a fegyveres erők alkalmazása nélkül, közvetett módon történik (pl. anyagi, technikai, pénzügyi, oktatási és segélynyújtás).”¹⁹ Annak ellenére, hogy az érdekek védelme a fegyveres erők alkalmazása nélkül történik a nemzetbiztonsági szolgálatok feladatrendszere tekintetében jelentős feladat. Az érdekek tekintetében a saját állampolgárok jogait érintő korlátozás hajlandósága ugyan alacsony szintű, azonban ez nem mondható el a külföldi állampolgárokkal és államokkal szemben alkalmazott intézkedésekről. Kimondva-kimondatlanul a nemzeti érdekek védelmében bármely állam kész a külföldi állampolgárok alapvető jogainak akár jelentős mértékű korlátozására is.²⁰

¹⁷ RESPERGER (2012) p. 144.

¹⁸ Uo.

¹⁹ Uo.

²⁰ Erre példa az Amerikai Egyesült Államok, ahol a Section 702 of the Foreign Intelligence Surveillance Act (A külföldi hírszerző tevékenységről szóló törvény 702. szakasza) alapján a nem amerikai állampolgárok tekintetében hírszerzési céllal lehetővé teszik a kommunikáció ellenőrzését.

A nemzetbiztonsági érdek meghatározása tekintetében egyszerű a kiindulópont megválasztása, mivel a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény (a továbbiakban: Nbtv.) értelmező rendelkezése pontos eligazítást nyújt, ugyanis ténylegesen meg is fogalmazza azt²¹.

Magyarország nemzetbiztonsági érdekének egyik összetevője tehát az ország függetlenségének biztosítása – amely a törvényhely aa), ab) és ac) alpontjainak feleltethető meg. Ezen alpontok egyúttal Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájának²² (a továbbiakban: Stratégia) 10. pontja alapján *létérdekek* is. A nemzetbiztonsági érdek értelmező rendelkezések szerinti definíciójának második fele – *a törvényes rend védelme* – megfeleltethető az ad) és ae) alpontoknak, amelyek a Stratégia számos pontján megtalálhatók. Bár az alkotmányos rend – az Nbtv. szóhasználatára alapján *törvényes rend* – védelme a Stratégiában a *létérdekek* körében található, ugyanakkor annak ad) és ae) alpontban történt kibontásából az a következtetés vonható le, hogy az e formájában a *különösen fontos érdekek*hez sorolható.

A nemzetbiztonsági szolgálatok hatáskörébe utalt tevékenységeket az Nbtv. 4. § – 8/A. § részletesen meghatározza azzal, hogy nevesíti azon feladatokat és bűncselekményeket, amelyek a nemzetbiztonsági érdekek körébe tartoznak, és amelyek vonatkozásában a szolgálatok²³ részére felhatalmazást ad az alapvető jogok korlátozására.

A nemzetbiztonsági érdek védelme és érvényesítése kiemelten fontos minden állam részére, ugyanis az olyan tevékenységek és bűncselekmények felderítését, elhárítását, megakadályozását, illetve megszakítását takarja, amelyek kiemelten Magyarország létérdekeit, különösen fontos érdekeit és ezeken keresztül értékeit veszélyeztetik.

²¹ Nbtv. 74. § a) nemzetbiztonsági érdek: Magyarország függetlenségének biztosítása és törvényes rendjének védelme, ennek keretén belül
aa) az ország függetlensége és területi épsége elleni támadó szándékú törekvések felderítése,
ab) az ország politikai, gazdasági, honvédelmi érdekeit sértő vagy veszélyeztető leplezett törekvések felfedése és elhárítása,
ac) a kormányzati döntésekhez szükséges, külföldre vonatkozó, illetve külföldi eredetű információk megszerzése,
ad) az ország az alapvető emberi jogok gyakorlását biztosító törvényes rendjének, a többpárti rendszeren alapuló képviseleti demokráciának és a törvényes intézmények működésének jogellenes eszközökkel történő megváltoztatására vagy megzavarására irányuló leplezett törekvések felderítése és elhárítása, valamint
ae) a terrorcselekmények, az illegális fegyver- és kábítószer-kereskedelem, valamint a nemzetközileg ellenőrzött termékek és technológiák illegális forgalmának felderítése és megakadályozása.

²² Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról szóló 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat

²³ Megjegyzendő, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok mellett Magyarországon jelenleg a Terrorelhárítási Központ van felhatalmazva a nemzetbiztonsági érdekek bizonyos tekintetben történő védelmére. A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény a terrorizmust elhárító szervet a Rendőrség részeként, de nyomozóhatósági jogkört nem gyakorló szervezatként definiálja. A terrorizmust elhárító szerv kijelöléséről és feladatai ellátásának részletes szabályairól szóló 295/2010. (XII. 22.) Korm. rendelet a Terrorelhárítási Központot jelöli ki az Rtv.-ben meghatározottak végrehajtására.

A nemzetbiztonsági szervezetek rendszertani besorolása szakma-tudományi szempontból alapvetően a működési terület és a szakmai tevékenység alapján történik. Ez a kettős megközelítés a nemzetközi gyakorlatban elfogadott és alkalmazott módszer. A működési terület alapján történő besorolás esetében a nemzetbiztonsági szolgálat tevékenységének környezete kerül meghatározásra, amely alapján elkülöníthetünk katonai és polgári területet.

A szakmai tevékenység alapján történő megközelítés során a nemzetbiztonsági szervezet tevékenységének iránya – külföldi, illetve belföldi irányultság – a meghatározó, amely alapján megkülönböztetünk hírszerző²⁴ és elhárító²⁵ szakágakat, szolgálatokat.

A katonai hírszerzés és a katonai elhárítás rendszertani elhelyezése megközelíthető a rájuk – és a polgári nemzetbiztonsági szolgálatokra – vonatkozó hatályos törvény alapján is. Magyarország jelenlegi²⁶ nemzetbiztonsági rendszerében a kettő fenti katonai szakág hagyományos feladatrendszere²⁷ egy szervezetben, a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálatban, integráltan található meg²⁸. A klasszikus hírszerző²⁹ és elhárító³⁰ feladatok egy szervezethez való rendelésére több nemzetközi példa is hozható.³¹ Az ilyen típusú integrált szervezetek létrehozásának általában erőforrás-racionalizációs indokai vannak.

A polgári nemzetbiztonsági szolgálatok vonatkozásában – szintén a hatályos magyar szabályozás vizsgálatával – megállapítható, hogy szakmai tevékenység alapján külön szervezetek kerültek létrehozásra; a polgári hírszerzési feladatok végrehajtását az Információs Hivatal, a polgári elhárítási feladatok végrehajtását az Alkotmányvédelmi Hivatal végzi. A magyar nemzetbiztonsági rendszer sajátossága, amely azonban nem tekinthető unikálisnak, hogy a nemzetbiztonsági érdekek védelme és érvényesítése javára tevékenykedő hírszerző és elhárító szolgálatok támogatására a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat, mint különálló szervezet került létrehozásra, amelynek fő feladata azon művelettámogató tevékenységek végrehajtása, amelyek párhuzamosan több, titkos felderítésre felhatalmazott szervezetenél jelentkezhetnek.³²

²⁴ Feladatuk alapvetően a nemzetbiztonsági érdeket érintő külföldi eredetű információk megszerzése és a nemzetbiztonsági érdekek külföldön történő érvényesítése.

²⁵ Feladatuk alapvetően a nemzetbiztonsági érdeket érintő belföldi eredetű információk megszerzése és a nemzetbiztonsági érdekek belföldön történő érvényesítése.

²⁶ A 2019. január 31-én hatályos Nbtv. alapján.

²⁷ A nemzetbiztonsági szférával kapcsolatos szakkifejezéseket és azok tartalmát a teljes tanulmányban RESPERGER István szerk.: A nemzetbiztonság elmélete a közszolgálatban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018. kiadványa alapján alkalmazom.

²⁸ Nbtv. 6. §.

²⁹ RESPERGER szerk. (2018) i. m. pp. 111-114.

³⁰ RESPERGER szerk. (2018) i. m. pp. 174-177.

³¹ A teljesség igénye nélkül integrált katonai hírszerző és elhárító szolgálat: Hollandia (MIVD), Csehország (VZ), Horvátország (VSOA), Egyesült Királyság (DI); integrált polgári hírszerző és elhárító szolgálat: Hollandia (AIVD), Belgium (SE), Litvánia (VSD), Szlovénia (SOVA).

³² Lásd. bővebben BABOS Sándor: Titkos felderítés a generációk tükrében. Szakmai Szemle 2018/ 4., KNBSZ, Budapest, pp. 17-26.

A magyar szabályozást áttekintve megállapítható, hogy a 2016-ban létrehozott Terrorelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központ, mint a legfiatalabb magyar nemzetbiztonsági szolgálat, a Nemzetbiztonsági Szakszolgálathoz hasonlóan művelettámogató feladatokat lát el abban az értelemben, hogy a többi titkos felderítésre felhatalmazott szerv terror- és bűnügyi információinak elemzésével támogatni hivatott a szolgálatok tevékenységét. A szervezet emellett a fenti témakörökben kormányzati tájékoztató tevékenységet is folytat.

A jelenlegi magyar nemzetbiztonsági szféra rendszertani vonatkozását tekintve megállapítható tehát, hogy a jelen vizsgálódásunk szempontjából fontos katonai nemzetbiztonsági tevékenységet folytató szerv működési terület tekintetében katonai szolgálatként végzi a nemzetbiztonsági érdekek védelmét és érvényesítését, mialatt a hírszerző és elhárító feladatok szervezetében integráltan találhatók meg.

A katonai nemzetbiztonsági tevékenység hadtudományi természetének vizsgálata során nem tekinthetünk el attól, hogy a veszélyek egyes megnyilvánulási formáit legalábbis érintőlegesen áttekintենék, hiszen – ahogyan a későbbiekben látni fogjuk – ezek azok a jelenségek, amelyek meghatározzák napjaink hadtudományának fő kérdéseit is.

A veszélyek megnyilvánulási formái³³

Eltekintve a háborús, a konfliktus- és a válsághelyzetek közvetlen fenyegetéseitől, a nemzetbiztonsági érdekek érvényesülését, ezeken keresztül pedig a nemzeti érdekek és végső soron a nemzeti értékek sérelmét a veszélyek különböző intenzitású megnyilvánulási formái okozzák. A veszélyeken belül a kihívás, a kockázat és a fenyegetés egymást általában átfedő, az érdekek teljes spektrumát átható, ugyanakkor a biztonság különböző dimenzióit – politikai, gazdasági, társadalmi, katonai, környezeti, informatikai – érintő dinamikus változó folyamatokként is leírhatók.

A kihívás

A veszély formái közül a kihívás az, amely általános, akár mindennap, minden területen jelen lévő veszélyt jelenthet egy állam működésére. Általánosságánál, és annál fogva, hogy e veszélyforma alacsony szintű befolyással lehet csak az adott nemzet életére – legalábbis rövid- és középtávon –, a kihívás az a kategória, amely ellen a védekezést szokás szerint elnagyolják. Tipikus példája ennek a napjainkban tapasztalható klímaváltozás, amely azonban csak hosszú távon fogja hatását kifejteni, ugyanakkor jelenleg csak kis mértékben van hatása az államok működésére, éppen ezért az ezzel szemben bevezetett ellenintézkedések is vagy gyerekcipőben járnak még, vagy annyira általánosan megfogalmazottak, hogy törvényi szinten talán már szabályozottak, azonban végrehajtási szinten egyáltalán nem.

³³ RESPERGER István: A fegyveres erők megváltozott feladatai a katonai jellegű fegyveres válságok kezelése során. Doktori (PhD) értekezés, ZMNE, Budapest, 2001. alapján.

A biztonsági tanulmányok napjainkban a kihívások közé sorolják a demográfiai robbanást és következményeit, az energiahordozók kimerülését, a víz, az élelem és a természeti erőforrások szűkösségét és egyenlőtlen eloszlását, a fokozódó környezeti problémák globális hatásait, a kölcsönös függésben lévő globális gazdasági rendszer sebezhetőségét, illetve a régiók és államok közötti egyenlőtlenségek további mélyülését³⁴.

Mint a felsorolásból is látszik, a kihívások generálisan megfogalmazott, azonban pontosan körülhatárolt eseményláncolatok, amelyek azonban nem ismétlődő, hanem egymásból következő eseményekből állnak elő, éppen ezért folyamatoknak tekinthetők. Mivel pedig folyamatok, ezért nem jelenthetjük ki, hogy a jelenben ismert állapotukban maradnak fent, vagy szűnnek meg, mindinkább tovább fognak folytatódni.

A kihívásokra történő reakció ésszerű módja ezért e folyamatok és kiváltó okaik megismerése és az ennek megfelelő ellenintézkedések bevezetése. A tüneti kezelés a kihívások esetében teljességgel kizárt, amely éppen azok általános jellegéből és széleskörű hatásaiból adódik. Az előző gondolatmenetből adódó logikus következtetés továbbá az is, hogy a kihívások elleni küzdelem általában meghaladja egy állam cselekvési lehetőségeit, amely ilyen formán csak transznacionális összefogással és a prevenció módszerével kezelhető.

A kockázat

A kockázat az általánosan értelmezett biztonság összetevőire ható olyan helyzetek és állapotok összessége, amely során a nemzeti érdekek sérülhetnek, ezáltal veszteségek keletkezhetnek. A kockázatok jellemzője, hogy felismerésükkel egyidőben prognosztizálhatóvá válik az általuk iniciált negatív esemény is. Más szavakkal: ahhoz, hogy felismerjünk egy kockázatot, látnunk kell annak jövőbeli konkrét negatív hatását is. Ha ezt a negatív hatást nem látnánk előre, akkor eleve nem értékelnénk kockázatnak egy adott körülményt, eseményt, vagy folyamatot. A kockázatokhoz sorolhatók általában az olyan jelenségek, mint a tömeges illegális migráció – az Európai Unió tekintetében ez már elérte a fenyegetés szintjét –, a vallási fanatizmus, a szélsőséges nacionalizmus, a nemzetközivé vált szervezett bűnözés. Jelenségeknek nevezzük a fentieket azért is, mert ciklikusság figyelhető meg tekintetükben, amely azonban nem jelent pontos ismétlődést. A kockázatok alanyai emberek, akiknek több mint egy évszázada kontinenseket átívelő kommunikációs csatornáik vannak, amelyek a velük kapcsolatos kockázatokra adott válaszokhoz való gyors adaptációt segítik, így fenntartva a kockázatot.

A fenyegetés

A kihívások és a kockázatok akkor érik el a fenyegetés szintjét, amikor azok ellen az adott ország a nemzetközi jogi szabályokkal és egyezményekkel még összhangban lévő eszközöket alkalmazza a teljes rendelkezésre álló spektrumban (pl. a terrorizmus elleni küzdelem során feladat kap a nemzetbiztonsági-, a honvédelmi-, a rendvédelmi-, a gazdasági-pénzügyi-, az informatikai szféra is és az

³⁴ GAZDAG Ferenc szerk.: Biztonsági tanulmányok-biztonságpolitika; ZMNE, Budapest, 2011., 3. fejezet alapján.

állami, illetve piaci szereplők nagy része is). Az Európai Unió vonatkozásában éppen emiatt szükséges megjegyezni, hogy a tömeges illegális migráció már a fenyegetés szintjét is elérte, hiszen a tagországok már több területet is aktiváltak a védekezés érdekében. A fenti jelenség már jóval a nemzeti érdekek veszélyeztetése felett van, ugyanis jó pár esetben már meg is sértette azokat. A hidegháború befejeződése, illetve a Szovjetunió szétesése után a fenyegetések karaktere radikálisan megváltozott. A változás két legfontosabb eleme, hogy a fenyegetés tárgyaivá, így az ezzel szembeni védelemé is a személyek és objektumok váltak, s nem annyira az országok területe, továbbá, hogy a fenyegetés hordozói egyre gyakrabban a biztonság ún. nem állami szereplői.³⁵

A katonai nemzetbiztonság és a hadtudomány kapcsolata

A katonai nemzetbiztonsági tevékenység és a hadtudomány kapcsolatának meghatározása ez utóbbi fogalmának és a katonai tevékenység egyedi jellemzőinek vizsgálatán keresztül hajtható végre. Korunknak a fogalomra vonatkozó hazai szakirodalmi meghatározása szerint – amely egyrészt a Magyar Tudományos Akadémia Hadtudományi Bizottsága és Köztestületi Tagsága 2007-ben megrendezett II. Tudományos Konferenciáján, másrészt a Magyar Hadtudományi Társaság állásfoglalásán alapszik – a hadtudomány „a nemzetközi és nemzeti biztonságot fenyegető kihívások és veszélyek ellen alkalmazott katonai erők és eszközök sikerét meghatározó elméleti tételek és tapasztalatok összefoglaló ismeretrendszere.”³⁶

Ugyanezen fogalom nemzetközi szakirodalomban való előfordulásának gyakorisága és a hivatkozások száma alapján általánosan elfogadottnak mondható definíciója szerint „a hadtudomány a katonai folyamatok, szervezetek és szokások, a háború és a hadviselés tudománya, a szervezett erő alkalmazásának elmélete és gyakorlata”³⁷. Az utóbbi meghatározás lényegét tekintve abban tér el a hazai megfogalmazástól, hogy nem tartalmazza explicit módon a hadtudomány vizsgálódásának célját, tehát a megelőzendő, elhárítandó objektumot, a veszélyt. E tekintetben meg kell azonban jegyezni, hogy Piehler gondolatmenete szerint a háború, a katonai tevékenységek céljának³⁸ tekinthető.

A hadtudomány napjainkat jellemző fő problémáit Gőcze István foglalta össze, amely alapján „a 20. század végének kérdései:

- milyen garanciákat tud adni a hadsereg a béke megőrzése érdekében?
- milyen legyen a fegyveres erők szerepe a mai biztonság értelmezésében?
- ha a megoldás nem a totális fegyveres harc, hogyan kell megelőzni, kezelni a különböző politikai-katonai konfliktusokat?

³⁵ GAZDAG szerk. (2011) i. m. 3. fejezet alapján.

³⁶ KŐSZEGVÁRI Tibor: A hadtudomány mai problémái, területei és új fogalma. Hadtudomány XVII. évfolyam 1. szám, MHTT, Budapest, 2007.

³⁷ PIEHLER G. Kurt szerk.: Encyclopedia of Military Science; Sage Publications, Los Angeles, 2013. p. 880.

³⁸ PIEHLER i. m. pp. 120-121.

- mit kell tenni a békemegőrzés, békeellenőrzés, békekikényszerítés során önállóan vagy a szövetségekkel együttműködésben?
- mindezen gyökeresen új feladatok megoldásához milyen fegyveres erőket kell szervezni?
- hogyan kell a hadsereget az új típusú feladatokra kiképezni, felkészíteni?
- mindezt hogyan kell összehangolni azzal a ma még nem kizárható fenyegetéssel, amit egy esetleges regionális vagy világháború jelent vagy jelenthet?”³⁹

A fentiekben ismertetett kérdések vonatkozásában egyértelműen megállapítható, hogy azok mindegyikének megfeleltethető egy, vagy több katonai hírszerzési, katonai elhárítási, vagy mindkettő szakágat érintő feladat. Mindez abból is következik, hogy ahogyan a katonai nemzetbiztonsági tevékenység tárgya a veszély, célja pedig végső soron a nemzeti értékek védelme a létérdekek és a különösen fontos érdekek érvényesítése által, ugyanúgy a honvédelemnek is, a honvédelmi érdek biztosítása által. A gyakorlatban a XX. század végének hadtudományi kérdései tekintetében a katonai hírszerzés feladatrendszere a katonai vezetés tájékoztatásában, ezáltal döntéstámogatásában realizálódott, amely valamennyi tekintetében olyan információk megszerzését jelentette, amely a titkos felderítésen kívül más módszerrel nem volt megszerezhető⁴⁰. E kérdések tudományos igényű kutatása nélkül a szakág fejlődése is megrekedt volna a hidegháborús időszak szintjén.

Katonai elhárítási vonatkozásban megállapítható, hogy az a hadtudomány XX. század végi kérdéseinek előkészítő és későbbi gyakorlati végrehajtásában jelentős szerephez jutott. A honvédelmet érintő kormányzati döntések és az abból kialakított katonai felsővezetői elképzelések, a haditechnikai fejlesztések és a személyi állomány biztonsági szempontú védelme olyan kutatási területet képeztek, amelyek az átalakuló világ állított kihívások tekintetében elengedhetetlenek voltak a feladatok szakszerű és teljes végrehajtása vonatkozásában.

Napjaink hadtudománya vonatkozásában szintén Gőcze István tanulmányából kiindulva „a 21. századi (legújabb) kihívások kérdésköre:

- a konfliktusok teljes spektrumának vizsgálata;
- az államok közötti, az állami szint alatti és az államhatárokon átnyúló új hadviselési formák kutatása;
- az új hadviselési formák közötti átjárhatóságok, átfedések, összekapcsolódások feltárása;
- multinacionális katonai műveletek bonyolult körülményeinek tanulmányozása;
- a szimmetrikus és az aszimmetrikus fenyegetések egyidejű, komplex kezelésének problematikája;

³⁹ GŐCZE István: A tudományelmélet és kutatómódszertan alapjai; ZMNE KLHTK Katonai Stratégiai Tanszék, Budapest, 2010., p. 34.

⁴⁰ Ide értve a kormányzati tájékoztató tevékenység katonai vonatkozásait is, amelyek alapjaiban határozzák meg egy adott ország biztonságpolitikai, honvédelmi és rendvédelmi vonatkozású döntéseit.

- fontos feladat, hogy vizsgálni kell a konfliktusok és a háborúk kapcsolatát a társadalommal, a világgal;
- értékelni kell a konfliktusok konvergenciáját;
- vizsgálni kell a haderőnek a konfliktus teljes spektrumában történő alkalmazásának fejlesztési kérdéseit.”⁴¹

Napjaink hadtudományi kérdéskörei tekintetében élhetünk ismét azzal a megállapítással, hogy azok valamennyi vonatkozásában érintették a katonai nemzetbiztonsági tevékenységet folytató szervezeteket, hiszen a hadviselés átalakulása mentén a szolgálatoknak is át kellett értékelniük súlyterületeiket, továbbá új eszköz- és módszerrendszerrel kellett megismerkedniük.⁴²

A katonai nemzetbiztonság hadtudományi természetét a technológiai fejlődés oldaláról megközelítve elmondható, hogy – mivel a napjaink hadtudósai⁴³ által korábban megállapított tendencia, amely szerint a technológiai fejlődés a hadviselés és a haderők transzformációjának továbbra is katalizátora – e területen is szükséges az együttműködés mind a kutatásban, mind a gyakorlati végrehajtásban.

Erre felhatalmazás a magyar jogrendben több vonatkozásban is fellelhető⁴⁴, amely alapján a katonai nemzetbiztonság szakágai a Honvédelmi Minisztérium és a Honvéd Vezérkar⁴⁵ irányába felhatalmazással és kötelezettséggel is bírnak, annak tervező munkája elősegítése érdekében, az illetékességbe tartozó megszerzett (technológiai és kiber-) információk átadása tekintetében. Mindebből levonható az a következtetés, hogy jogalkotói szinten is megjelent az igény a katonai nemzetbiztonsági és a honvédelmi feladatok közös mezsgyén való ellátása iránt,

⁴¹ GÖCZE István: A tudományelmélet és kutatómódszertan alapjai; ZMNE KLHTK Katonai Stratégiai Tanszék, Budapest, 2010., p. 35.

⁴² Pl. kibervédelem, hibrid hadviselés, helyi konfliktusok szerepének felértékelődése, válságreagáló műveletek.

⁴³ Ennek összefoglalását lásd.: SZENES Zoltán: Tudomány és korszerű haderő; Magyar Tudomány 176. évfolyam 2. szám, MTA, 2015.

⁴⁴ Nbtv. 6. § A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

c) megszerzi, elemzi és továbbítja a kormányzati döntésekhez szükséges, a külföldi eredetű, a biztonságpolitika katonai elemét érintő katonapolitikai, hadiipari és katonai információkat;

f) biztosítja a Honvéd Vezérkar hadászati-hadműveleti tervező munkájához szükséges információkat, működteti Magyarország katonai felderítő rendszerét;

g) információkat gyűjt a honvédelmi érdeket veszélyeztető kiber-tevékenységről és szervezetekről, biztosítja a honvédelemért felelős miniszter által vezetett minisztérium, valamint a Honvéd Vezérkar információvédelmi tervező munkájához szükséges információkat;

o) ellátja a honvédelemért felelős miniszter által vezetett minisztérium és a Magyar Honvédség szervezeteiben folytatott hadiipari kutatással, fejlesztéssel, gyártással és kereskedelemmel összefüggő nemzetbiztonsági feladatokat;

9. § A nemzetbiztonsági szolgálatok

a) végzik a feladataik teljesítéséhez szükséges technikai rendszerek, eszközök beszerzését, kutatását, fejlesztését és az eszközök alkalmazásával kapcsolatos szakmai felkészítést, mindezek érdekében együttműködhetnek egymással és más szervekkel.

⁴⁵ A szerző megjegyzése: az Nbtv. még nem követte le a Honvéd Vezérkar átalakítását, amely a kézirat lezárása idején már Magyar Honvédség Parancsnokságként látja el feladatait.

amely abból fakad, hogy a globális fejlődés közben a különböző szakmák és területek közötti átfedések és az együttműködés lehetőségei felszínre kerülnek, az egyes tudományágak vonatkozásában pedig a multidiszciplináris kutatások hoznak olyan új eredményeket, amelyek kizárólag az egymástól látszólag távol álló területek együttműködésével érhetők el.

Porkoláb Imre⁴⁶ megfogalmazásában: „Katonai szemszögből nézve nehéz nem észrevenni a haderőnemek, a hírszerző szervezetek, valamint a különböző kormányzati és nem kormányzati szervezetek szorosabb együttműködését, az irreguláris hadviselést vívó különböző formák (gerilla-hadviselés és terrorizmus) összemosódását, és újabban a hagyományos és az irreguláris erők integrált használatát.” A hibrid hadviselés témakörében megírt cikk, mind annak folytatása, mind az ellene való tevékenység vonatkozásában alátámasztja mindazon integrációs követelményeket, amelyek napjaink konfliktusaiban a nemzetbiztonsági és a katonai terület együttműködésének fokozódását okozzák.

Az ukrajnai események kapcsán megállapítható, hogy a hibrid hadviselést alkalmazó fél hadszíntér felderítő, aktív külföldi befolyásoló, bomlasztó tevékenysége és az elszenvető fél elhárító tevékenysége kiemelt szerepet játszik napjaink összeütközéseiben, mivel manapság már az információs hátrány jelenti azt, amit a klasszikus háborúk során a létszám és haditechnikai elmaradás jelentett: a területek és a harc elvesztését.

A katonai nemzetbiztonsági tevékenység vonatkozásában összességében megállapítható, hogy a működési környezet miatt egyrészt elengedhetetlen annak hadtudományi szempontú megközelítése, másrészt a hadtudomány más területeinek művelői részéről is létfontosságú az ezen a szűk területen folytatott kutatások és megszerzett információk beépítése saját szakterületükbe⁴⁷.

Felhasznált irodalom:

- BABOS Sándor (2018): Az alapvető jogok korlátozása a nemzetbiztonsági érdekek mentén folytatott titkos felderítés során. Diplomamunka (MsC), Nemzeti Közszerológiai Egyetem Nemzetbiztonsági Intézet, Budapest
- BABOS Sándor (2018): Titkos felderítés a generációk tükrében. Szakmai Szerle 2018. 4. szám, KNBSZ, Budapest
- GAZDAG Ferenc szerk. (2011): Biztonsági tanulmányok-biztonságpolitika. ZMNE, Budapest

⁴⁶ PORKOLÁB Imre: A hadviseléssel kapcsolatos elméleteke és elvek változása napjaink konfliktusainak tükrében; Honvédségi Szerle 142. évfolyam 6. szám, Magyar Honvédség, Budapest, 2014. p. 6.

⁴⁷ Ehelyütt ismét példaként említhetők a kibervédelemmel és a hibrid hadviseléssel kapcsolatos adatok, hiszen azok mélységi megértéséhez és az ellenintézkedések kidolgozásához szinte kizárólag nem nyilvános forrásból megszerzett információk szükségesek.

- GÖCZE István (2010): A tudományelmélet és kutatómódszertan alapjai. ZMNE KLHTK Katonai Stratégiai Tanszék, Budapest
- KÖSZEGVÁRI Tibor (2007): A hadtudomány mai problémái, területei és új fogalma. Hadtudomány XVII. évfolyam 1. szám, MHTT, Budapest
- PORKOLÁB Imre (2014): A hadviseléssel kapcsolatos elméleteke és elvek változása napjaink konfliktusainak tükrében. Honvédségi Szemle 142. évfolyam 6. szám, Magyar Honvédség, Budapest
- RESPERGER István szerk. (2018): A nemzetbiztonság elmélete a közszolgálatban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest
- RESPERGER István (2012): A „DIADAL” és egyéb módszerek alkalmazása a nemzeti válságkezelési feladatok megoldásánál. Hadtudományi Szemle 5. évfolyam 1-2. szám, NKE, Budapest
- RESPERGER István (2001): A fegyveres erők megváltozott feladatai a katonai jellegű fegyveres válságok kezelése során. Doktori (PhD) értekezés, ZMNE, Budapest
- PIEHLER G. Kurt szerk. (2013): Encyclopedia of Military Science. Sage Publications, Los Angeles, ISBN: 978-1412969338
- STUDENMAIER, W. O. (1994): Hadászati koncepciók. In: KOVÁCS Jenő.: Állami szuverenitás, nemzeti érdek, hadászat. ZMKA, Budapest
- SZENES Zoltán (2015): Tudomány és korszerű haderő. Magyar Tudomány 176. évfolyam 2. szám, MTA
- WEBER, Max (1998): Tanulmányok. Józsa Péter et al. ford., Osiris Kiadó, Budapest, ISBN: 963-379-363-7

Felhasznált jogszabályok:

- Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)
- A honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény
- A nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény
- A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény
- A terrorizmust elhárító szerv kijelöléséről és feladatai ellátásnak részletes szabályairól szóló 295/2010. (XII. 22.) Korm. rendelet
- Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról szóló 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat